

**STAREA ETNOSOCIALĂ A ȚIGANILOR/ROMILOR URSARI
DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ:
„ȚIGANII AU RĂMAS SINGURII PRIETENI AI URSULUI”**

Ion DUMINICĂ

Summary: In this study, will be highlighted ethno-social status of the Gypsies/Roma “Ursari” (bear tamers) from interwar Romania. Based on the analyzed historiographical, archival and serial publications sources will be presented demographic, social, economic aspects of this nomad Gypsies/Roma subgroup from Romania. By despite of assimilation processes spawned during interwar period toward the representatives of the various settled Romanian Roma subgroups, Gypsies/Roma “Ursari” continued to practice nomadic way of life and the traditional entertainment occupation inherited from their ancestors. They remained “lonely friends of the bear’s” in the midst of a Romanian modern society engrossed in the economic advantages of industrialization. However, faced with the consequences of the economic crisis (1929–1933) and the concerted restrictive measures issued by the Romanian authorities (1908–1943), at the end of the interwar period, Gypsies/Roma “Ursari” were forced to renounce the nomadic way of life and practicing traditional entertainment occupation inherited from their ancestors. The Romanian authorities motivated the benefits of the restricting measures adopted toward the “walking with the bear” activities, which were practiced by the Gypsies/Roma “Ursari”, through intention to converting them to agricultural work. Starting with the middle of 40s of the 20th century, the magical image totally disappears in the Romanian landscape, when the bear accompanied by his Gypsy/Roma tamer brought a smile to the faces of the peasants, townspeople and their children, through performing various dances and other spectacular representations. However, the Gypsies/Roma “Ursari” have not disappeared; most of them have become “comb makers” (*pieptănari*) and “blacksmiths” (*fierari*), while bears were handed over in zoos. At present, unfortunately, we only remained with the name “Ursari” for a few Romanian localities, insignificant interwar fragment of folkloric heritage gathering from a Gypsy/Roma “Ursari” community and a calendarical custom “Ursul” (bear) practiced by the Romanians on Christmas Eve.

Keywords: Gypsies/Roma “Ursari” (bear tamers); nomads Gypsies/Roma; interwar period; traditional entertainment occupation, “walking with the bear”, dances of the bear, folkloric heritage of the Gypsies/Roma “Ursari”, calendarical custom “Ursul” (bear) on Christmas Eve.

În cadrul studiului istorico-etnologic, în baza analizei surselor istoriografice, arhivistice și publicațiilor seriale va fi relevată starea etnosocială a țiganilor/romilor ursari din România interbelică.

La începutul secolului XX, țiganii/romii continuau să fie asociați cu un element pitoresc în peisajul local românesc. Pe de altă parte, pe parcursul perioadei interbelice populația țiganilor/romilor din România este supusă unui proces de modificări etnosociale importante: dinamica socială și transformările ocupaționale au antrenat plenar pe reprezentanții acesteia. În această perioadă, în cadrul comunității etnice „pitorești” a țiganilor/romilor încep să se contureze diferențele lingvistice, culturale, ocupaționale; unii („țiganii vătrași”/romii sedentari) deja nu mai vorbeau limba strămoșilor lor și nu și declarau originea etnică romă, iar alții („țiganii de laie”/romii nomazi) continuau să practice modul de viață nomad „arhaic” în mijlocul unei societăți moderne absorbite de avantajele economice ale industrializării. Modernismul românesc și tradiționalismul țigănesc formau un melanj care, în viziunea unui vizitator din afara țării părea un element pitoresc. Totodată, comunitatea romă se prezenta ca un grup etnosocial eterogen, căruia îi lipsea coeziunea social-politică caracteristică altor minorități naționale afiliate istoric unui stat din afara teritoriului românesc. Acest tablou etnosocial eterogen împiedica „descătușarea identitară a țiganilor/romilor” și afilierea acestora unui proces temeinic de

emancipare, constituire și afirmare a unei „etnicități consacrate rome”¹.

Tratatele internaționale încheiate și reformele inițiate după sfârșitul Primului Război Mondial, au adus pentru ansamblul populației din România interbelică modificări substanțiale. Este suficient să amintim cele două mari reforme, agrară și electorală, care au oferit pământ și drept de vot majorității cetățenilor români; precum și uniriile succesive cu provinciile istorice, care aproape că au dublat teritoriul și populația țării. România devenea un stat deschis, cel puțin teoretic, afirmărilor economice, culturale și politice. Aceste schimbări trebuie văzute și prin prisma impulsului social-economic pe care le-au oferit nu doar „unui cetățean român ordinar”, ci și reprezentanților grupurilor etnice/sociale marginalizate, așa cum erau țiganii/romii.

Este evident că schimbările interbelice au deschis noi oportunități pentru țigani/romi, după cum au adus și noi probleme, mai ales modul lor de viață. Atât oportunitățile, cât și problemele, au apărut mai întâi pe plan economic, determinând apoi apariția germeșilor unor evoluții ale afirmării identitare rome în plan politic și cultural; totodată, au fost reliefate și acțiuni de „propagare” a blamului social țigănesc. În ansamblul lor, acestea au contribuit inițial la o ușoară îmbunătățire a situației sociale a țiganilor/romilor din România interbelică, chiar dacă acest lucru a însemnat de multe ori pierderea ocupațiilor tradiționale rome și integrarea în masa generală a populației românești.

Deși integrarea a atins un procent important al țiganilor/romilor, aceasta nu a însemnat că populația de romi în ansamblul ei nu a rămas una marginală. Procesul integrării a fost mai degrabă aferent unor „istorii individuale” sau de grup restrâns, iar majoritatea țiganilor/romilor au continuat să fie tratați drept o categorie socială separată, localizați de regulă în cea mai săracă/marginală mahala sau cartier („țigăni”). Practic, țiganii/romii asimilați au părăsit benevol etnia romă; aceasta, fiind limitată doar la o conștiință afiliată de originea etnică comună, se definea tocmai prin marginalizare și segregare în sânul majorității. În opoziție cu relativul progres social pe care l-au înregistrat țiganii/romii asimilați, transformările economice de la sate și orașe, desfășurate în perioada interbelică, au favorizat perpetuarea marginalității și declinul meseriilor tradiționale pe care le practicau restul țiganilor/romilor „tradiționali (neasimilați)”: fierărie, lemnărie, zidărie, muzică, dresajul urșilor etc. Această evoluție economică a accentuat parțial segregarea și stigma pusă asupra țiganilor/romilor tradiționali: din meșteșugari, ursari și lăutari, mulți au fost siliți de noile provocări social-economice să se „converzioneze” în comercianți ambulanti, muncitori agricoli zilieri, salahori sau lustragii. Pierderea propriei identități etnice generată de pierderea unei ocupații tradiționale și ascunderea originii etnice moștenite de teamă să nu fie „declasați/blamați social”, explică în bună măsură faptul de ce numărul oficial al țiganilor/romilor din România interbelică este simțitor mai mic, decât datele expuse în diverse surse istoriografice².

Până la Recensământul general al populației din 1930, în statistica națională și regională românească nu a existat un compartiment constant consacrat „țiganilor”. În Banat, în perioada 1910–1930, toate comunitățile etnice și-au redus numărul, pe de o parte, printr-o scădere naturală a populației, iar pe de altă parte prin separarea țiganilor. Până în anul 1930, aceștia au fost înglobați între celelalte neamuri: la români, dacă știu bine românește, sau la unguri, dacă știu două-trei cuvinte ungurește³.

¹ Dieaconu D., Costachie S. Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice. În: Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX. Sibiu: Techno Media, 2010, vol. 5, p. 181.

² Drăghia D. De la deschidere la reprimare și negare. Romii din România în perioada 1918–1989. În: Romii din România: identitate și alteritate. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, p. 30-32

³ Râmneanțu P. Studiu asupra depopulării Banatului: cauzele depopulării. Partea III. Rezultatele

Totuși, în virtutea faptului că la Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930 – a fost inclus compartimentul „Populația după neamul declarat: *Țigani*” – rezultatele oficiale obținute în urma recensământului au generat un tablou fragmentar din mai multe motive. În primul rând, autoritățile și operatorii din teren au evitat de cele mai multe ori calificarea cuiva ca „țigan” din condescență, termenul fiind considerat peiorativ. Pe de altă parte, nici nu se putea stabili cu certitudine caracterul etnic țigănesc al unei persoane, fie datorită asimilării sau amestecului cu alte neamuri/comunități etnice, fie prin refuzul unora de a fi astfel catalogați. În aceste împrejurări, statistica oficială românească din 1930 a înregistrat doar 262.501 persoane care s-au declarat de neam țigănesc, iar ca vorbitori ai limbii romani – 101.015⁴.

În virtutea datelor statistice oficiale, care, din păcate, până în prezent generează o failibilitate cronică în procesul de furnizare a informațiilor autentice (mai ales la compartimentul „identitate/apartenență/origine etnică”), în continuare, menționăm trei surse istoriografice ce expun date aferente numărului aproximativ de 400.000; 800.000; 1.000.000 persoane de etnie Romă/țigani, care locuiau în România interbelică:

„Cum ei (țigani), se dau ori de câte ori pot ca români, unguri, turci sau de alt neam, foarte probabil au făcut același lucru și la recensământul din 1930. Sigur, că proporția lor este mult mai mare. Pe baza proporțiilor stabilite pentru unele provincii, numărul țiganilor din țara noastră este de cel puțin 400.000. Din acest număr de țigani numai o minoritate poate fi privită ca alcătuită din elemente utile comunității: aceștia sunt zilieri, mici agricultori, meseriași, muzicanți sau comercianți ambulanti. Însă și aceștia sunt așa de săraci, încât acei foarte puțini, care sunt trecuți în registrele fiscului, plătesc impozite neglijabile. Nivelul lor de trai este deasupra celorlalți țigani (nomazi și așezați în colonii), dar sub cel al populației de orice alt neam. Restul țiganilor care sunt fie așezați în colonii, fie nomazi, constituie un corp străin parazitar și dăunător. Țigani așezați în colonii, trăiesc la periferiile orașelor, ducând o viață de o nebănuită mizerie materială și morală. Foarte puțini, muncesc în oraș, marea majoritate umblă după cerșit și furturi (bărbați, femei și copii); sunt săraci, leneși, murdari și se mulțumesc cu traiul într-un bordei. Despre țigani nomazi e de prisos orice cuvânt: în zilele când trec hoardele acestora, populația este neliniștită de furturile și înșelătoriile lor”⁵.

„Actualmente (anul 1939), Asociația „Uniunea Generală a Romilor din România” are înscrși aproape 800.000 membri (784.793 țigani din România)”⁶.

„Aproximativ 1.000.000 persoane de etnie Romă/țigani locuiesc în România, conform datelor ultimului recensământ. Recent (anul 1934), guvernul a recunoscut reprezentanții acestei comunități în calitate de minoritate națională”⁷.

Concomitent cu diversitatea datelor statistice operate în perioada interbelică, și clasificarea comunității țiganilor/romilor a căpătat o abordare neuniformă. Dezrobirea țiganilor, întreprinsă la jumătatea secolului al XIX-lea în principatele românești, a influențat în mod deosebit viața comunității rome, în special afectând structura ocupațională și împărțirea neamurilor.

În continuare, expunem trei clasificări aferente comunității țiganilor/romilor din Ro-

anchetei demografice din satul Iablanița, județul Severin. În: Buletin Eugenic și Biopolitic, vol. VII (nr. 1–2), 1936, p.16.

⁴ Nastasă L. Studiu introductiv. În: Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001, p. 19-20.

⁵ Făcăoaru I. Inmulțirea disgenicilor și costul lor pentru societate și stat. În: Buletin Eugenic și Biopolitic, vol. VI (nr. 4–6), 1935, p. 183-184.

⁶ Potra G. Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România. București: Fundația Regele Carol I, 1939, p. 125-126.

⁷ Trans-Ocean A. Rumanian Gypsies. În: The Straits Times. Singapore, 28 September 1934, p. 6.

mânia interbelică.

Prima clasificare aparține renumitului etnograf, sociolog, folclorist și muzeolog român – Ion Chelcea (1902–1991):

„Categoriile de Țigani din România⁸:

I. *Țiganii așezați* (de „vatră”): Fierari, Lăutari, Vânători de flori, Spoitorese, etc.

II. *Rudarii*: în Ardeal cunoscuți sub numele „Băieși”; în Moldova „Lingurari”/„Blidari”; în Serbia „Karavlski”.

III. *Țiganii nomazi*: Lăieși, Ciurari, Costorari, Ursari, etc.”

A doua clasificare bazată pe spiritul de castă, ce a rezultat cu o diferențiere socială în cadrul comunității țiganilor/romilor – a fost diseminată în mediul Jandarmeriei Române de maiorul Dumitru Birț:

„Țiganii au organizația lor socială, bazată pe un spirit de castă, ce a produs o diferențiere socială:

Prima castă, formează „înalta nobilime” a țiganilor, se compune din acei indivizi, care au o ocupațiune intelectuală, a căror îndeletnicire solicită un oarecare avânt sufletesc și un anumit grad de inteligență. Aici intră muzicanții, cântăreții, artiștii de circ, ursarii și dresorii de maimuțe.

Casta a doua, constituie „mica burghezie” a țiganilor, care este formată din meseriași („oamenii muncii adevărate”): fierari, lăcătuși, zidari, cizmari, cărămidari etc.

Casta a treia se bazează pe indivizi cu o tratare bizară a moralei: este aceea a escrocilor, a hoților mai rafinați și a ghicitorilor de tot felul.

Casta a patra, aceea a disprețuitorilor și excomunicaților, absoarbe toată pleava acestui neam: cerșetorii, infractorii ordinari și geambașii, identici cu hoții de cai⁹.

A treia clasificare aparține antropologului elvețian, fondatorului Muzeului de Etnografie în cadrul Universității din Geneva, Eugen Pittard (1867–1962):

„Dacă ne raportăm la România, în acest spațiu, țiganii s-au grupat într-un mod autonom, care a fost facilitat în temeiul ocupațiilor prestate; aici găsim: *căldărari*, *lingurari*, *ursari*, *spoitori*, *lăutari*. În trecut, tot aici, își desfășurau activitatea laborioasă și *țiganii aurari*, care prelucrau nisipul aurifer din râurile principatelor românești. O parte dintre țigani au devenit sedentari; aceștia au fost împroprietăriți în niște sătucuri, în jurul cărora cultivă mai mult sau mai puțin pământul¹⁰.

Ceea ce a caracterizat totdeauna pe țigani/romi, a fost puterea tradiției aferente traiului neplanificat bazat pe „ziua de azi”. Îndurând cu stoicism veacuri întregi robia, în momentul eliberării, o parte dintre țiganii robi nu a fost predispusă s-o accepte. Un grup semnificativ al țiganilor robi nu a dorit să înfrunte provocările inerente transformărilor stării lor sociale, rămânând benevol „legați de pământurile stăpânilor lor”; mulțumiți cu hrana cotidiană porționată, pe care o primeau ca răsplată în serviciul stăpânului de altădată, aceștia au preferat să fie supuși proceselor de integrare/asimilare, spre a nu fi puși să se gândească singuri la ziua de mâine¹¹.

„Vătrașii”, romi sedentari stabiliți prin sate, foști robi ai boierilor și ai mănăstirilor, au fost cei care s-au integrat mai lejer în societatea românească, fiind asimilați masei majoritare. Reformele agrare din 1864 și 1919–1921 au contribuit semnificativ la pierderea etnicității de către o importantă componentă a populației rome; legarea de proprietatea agricolă și sedentarizarea a condus la asimilare. În perioada interbelică, unii dintre „vătrași” devin ciurdarii și porcarii satelor. Cuprinși într-un proces de prefacere etnică, ei

⁸ Chelcea I. Țiganii din România. București: Institutul Central de Statistică, 1944, p. 45.

⁹ Birț D. Poșta țiganilor nomazi. În: Revista Jandarmeriei, nr. 2, 1933, p.110-115.

¹⁰ Pittard E. La Roumanie (Valachie – Moldavie – Dobrudja). Paris: Bossard, 1917, p. 315.

¹¹ Pașca Ș. Țiganii. În: Societatea de Măine, nr. 23–24 (01–15 decembrie), 1930, p. 446.

s-au integrat comunității sătești; „ridicările în neam” au condus la scăderea numărului etnicilor romi declarați.

În virtutea proceselor de asimilare, ce se proliferază cu o ascendență vădită în perioada interbelică în mediul descendenților foștilor țigani robi mănăstirești și boierești, comunitatea țiganilor/romilor nomazi din România (derivată din descendenții foștilor țigani robi domnești) obține o prezență constantă în publicațiile seriale, fiind supusă unor imagini contrastive, concentrate în mare parte spre evidențierea aspectelor social subdezvoltate specifice comunității rome, care necesită să fie inclusă în societatea interbelică modernă prin politicile de „culturalizare intensă”. Țigani/romii nomazi au rămas în continuare o prezență ordinară în România interbelică și deși erau într-un număr tot mai mic, apăreau ca un „obstacol social” în calea reliefării unui profil civilizațional al societății românești ce tindea spre afirmare politică și modernizare economică. Autoritățile centrale n-au acționat unitar și energic pentru eradicarea modului de viață nomad al țiganilor, dar acordau o atenție constantă peregrinărilor lor prin țară. Țigani/romii nomazi au rămas credincioși modului de viață moștenit, preferând un trai nestatornic, ocolind prin diverse strategii intuitive măsurile restrictive impuse de autoritățile românești: de colonizare/sedentarizare urmate de integrare/asimilare. Printre aceste neamuri de țigani/romi nomazi în spațiul interbelic românesc se distingeau *lăieșii*, *ursarii*, *ciurarii*, *căldărarii*¹².

Fiecărui dintre aceste neamuri de romi, aferente categoriei „țiganilor nomazi”, merită să-i fie consacrat un studiu separat. Însă, din păcate, țigani/romii nomazi au fost neglijați de cercetările istorico-etnologice temeinice întreprinse în perioada interbelică¹³. Reieșind din această „inechitate istorică”, studiul prezent va fi dedicat exclusiv – țiganilor/romilor ursari, care au rămas „singurii prieteni ai ursului” într-o societate românească modernă.

Ursarii, un subgrup al țiganilor/romilor nomazi, constituit în Evul Mediu, o mare parte din timp se îndeletniceau cu creșterea și vânzarea catârilor, iar vara jucau urșii în sate și orașe. La începutul secolului al XIX-lea, istoricul român Mihail Kogălniceanu (1817–1891) atestă 3851 de familii ale robilor țigani domnești în Țara Moldovei, printre care sunt menționați: „*Ursarii*, țiganii care «joacă ursul»; mergeau prin orașele și satele Moldovei cu urși prinși de mici în munții Carpați și pe care i-au dresat pentru interpretarea diferitelor jocuri. Pentru prevenirea accidentelor, țiganii aveau grijă să tocească unghiile și dinții urșilor. Ursarii plăteau Domniei în calitate de tribut anual – câte 20–30 lei vechi, suma echivalentă cu 7–10 franci”¹⁴.

„*Ursarii* plimbă urșii prin sate, care la solicitarea spectatorilor generoși dansează *tananaua*. Munții Carpați aprovizionează țiganii cu urși, care pe lângă *tananaua*, mai sunt dresați să interpreteze dansul *ursăreasca*”¹⁵.

¹² Dieaconu D., Costachie S. Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice. În: Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX. Sibiu: Techno Media, 2010, vol. 5, p. 182.

¹³ În perioada interbelică apar 2 monografii istorico-etnologice dedicate țiganilor/romilor sedentari (lăutari și rudari) și 3 studii locale rome: Bobulescu C. Lăutarii noștri: din trecutul lor. București: Tipografia Națională, 1922; Chelcea I. Rudarii. Contribuții la o „enigmă” etnografică. București: Casa Școalelor, 1944; Păun D. Țigani în viața satului Cornova. În: Arhiva pentru Știință și Reformă Socială, nr. 1–4, 1932, p. 521-528; Boia A. Integrarea țiganilor din Șanț (Năsăud) în comunitatea românească a satului. În: Sociologie Românească, nr. 7–9, 1938, p. 351-365; Bârlea O. „Conservatorul” de lăutari din Rociu. În: Sociologie Românească, nr. 7–12, 1942, p. 471-475.

¹⁴ Kogălniceanu M. Schiță despre țigani. Iași: Tipografia „Dacia”, 1900, p. 16.

¹⁵ Poissonnier A. Les esclaves tziganes dans les principautés danubiennes. Paris: Ferdinand Sartorius, 1855, p. 62.

„Țiganii pot fi adesea văzuți plimbându-se pe străzi cu un urs îmblânzit care face diferite giumbușlucuri. Unul dintre ei spune o incantație ciudată la care bietul urs ar trebui să danseze. Mișcările lui stângace și mormăitul înăbușit, ca un fel de acompaniament al muzicii, sunt pe placul copiilor, gata să-l recompenseze pe stăpânul ursului cu tot mărunțișul pe care îl au”¹⁶.

„Acești romi (*ursari*) se ocupau de dresajul urșilor. Se duceau prin pădure, îi prindeau, și urși mai tineri, și mai bătrâni. Puii de urși îi țineau pe lângă ei, îi legau, le înțepau buza de sus și cea de jos cu ceva, cu un fier ars, apoi le băga cârlige ca să-l țină cu lanț legat. După aceea, făceau foc pe un teren mai uscat, ardeau terenul acela, împrejmuiau cu gard, ceva de sârmă, și îl împingeau pe urs, și altul îi cânta, îi bătea din tobe, îi cânta ca să i se imprime ursului din necesitate, din nevoia de a scăpa, anumite mișcări. După ce îl dresau, plecau cu el și dădeau spectacole, iar în felul ăsta câștigau ba mălai, ba porumb, ba fasole, ba un ban, ba pâine. Și uite așa trăiau, din această preocupare”¹⁷.

Țiganii ursari duceau o viață nomadă, concomitent se ocupau cu meșteșugăritul. În special, în această categorie intrau fierarii și muzicanții ambulanzii care evoluau însoțiți de urși domesticiți. Pe parcursul secolului al XIX-lea autoritățile țariste au întreprins numeroase măsuri pentru a stopa migrarea țiganilor, inclusiv în Basarabia. Însă, aceste măsuri nu au fost eficiente; țiganii trăiau în mizerie și sărăcie, cu greu se adaptau la modul de viață sedentar și, drept rezultat, hoinăreau dintr-un loc în altul. Potrivit Regulamentului din 1818, țiganii erau împărțiți în două categorii: *țiganii care aparțineau statului*, „țiganii coroanei” (lăieși, lingurari și ursari), care erau supravegheați nemijlocit de către Guvernul Regional al Basarabiei, și *țiganii șerbi* „țigani vătrași” (slugi, lăutari și meșteșugari), care aparțineau clerului, nobilimii, boiernașilor, maziilor și negustorilor. Potrivit recensământului fiscal din 1824, realizat de autoritățile țariste, în Basarabia erau 215 familii de *țigani lăieși*, 594 familii de *țigani lingurari* și 177 familii de *țigani ursari*¹⁸.

De unde vine denumirea de *ursari*? Inițial aceștia erau artiști ambulanzii (circari) care dădeau reprezentații cu urși domesticiți, sub acompaniamentul tobelor și tamburinei, de regulă prin bâlciuri și târguri. Ulterior, romii talentați la muzică (romii lăutarii) erau solicitați de dresori (romii circari) pentru a realiza în parteneriat dresajul melodic al urșilor. Astfel, puilul de urs adus din sălbăticie, era pus cu picioarele pe jăratec în timp ce muzicantul îngâna o melodie la un instrument. După un timp jăratecul era îndepărtat, rămânând doar muzicantul cu melodia, care declanșa instinctiv mișcarea ursului ca și cum ar fi fost tot pe jăratec. După ce se realiza dresajul, circarul și lăutarul dădeau mici reprezentații prin diferite localități, târguri și bâlciuri, adunând bani sau produse alimentare necesare existenței. Ulterior, grupului respectiv de romi, însoțit de urs, i s-a dat numele: „ursari”. Pentru a realiza un spectacol mult mai amplu și mai atractiv, pe lângă acest număr de dresaj melodic al urșilor, romii au mai introdus în program dansatori și cântăreți vocali. Unii spectatori au început să aprecieze arta interpretativă a muzicanților romi (lăutari) pe care i-au solicitat separat să cânte la diferite petreceri. Astfel, lăutarii au găsit posibilitatea să-și câștige autonom existența, prestând servicii muzical-distractive diferitelor categorii de populație, deja fără să-i însoțească pe circari. Romii circari, au păstrat doar trei instrumente muzicale pentru a acompania „dansul ursului”: fluietul, tamburina și toba. Totodată, romii care practicau alte meserii tradiționale, pentru a-și

¹⁶ Parkinson M. R. Douăzeci de ani în România (1889–1911). București: Humanitas, p. 127-128.

¹⁷ Marin I. „Dacă nu am murit până acum, nici de acum încolo” (interviu). În: Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țiganii din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001, p. 597.

¹⁸ Tomuleț V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni). Chișinău: Lexon-Prim, 2014, p. 622-627.

vinde mai cu spor marfa, își instalau atelierele în preajma grupului de ursari, care erau mereu înconjurați de țărani. Aceste diverse grupuri de romi meșteșugari la fel au fost asociați cu ursarii¹⁹.

La începutul secolului XX activitatea economică a țiganilor/romilor din România, este caracterizată prin prestarea unor ocupații/meșteșuguri de tip ereditar. *Ursarii* constituie unul dintre subgrupurile țiganilor/romilor nomazi, care au moștenit o meserie tradițională cu care puteau sa-și câștige existența. În cadrul subgrupurilor rome profesia nu se învâța la școală, dar se transmitea „de la tată – la fiu”. Odată cu creșterea copilului, acesta deprindea meșteșugul de la membrii comunității/familiei sale extinse. Astfel, meșteșugul devine o moștenire comunitară ce asigură mijloacele de existență pentru viitorul celor ce-l însușeau. Fiecare meșter avea secretele sale în procesul de producție manuală a mărfurilor și se străduia să le împărtășească doar celor apropiați. Neavând un caracter etnic determinant, ocupația/meșteșugul devenea un factor de diferențiere etnosocială anume printre romi. O perioadă îndelungată romii se autoidentificau prin afilierea către o anumită ocupație/meșteșug practicat, concomitent cu identitatea etnică; de exemplu: noi suntem „romi ciurari”; „romi căldărari”; „romi fierari”; „romi argintari”; „romi lăutari”; „romi ursari”. Începând cu perioada interbelică, odată cu intensificarea legăturilor dintre comunitatea romă și reprezentanții populației majoritare, treptat, afilierea ocupațională este pusă în prim plan (în detrimentul apartenenței etnice); de exemplu: noi suntem *ciurari, căldărari, fierari, argintari, lăutari, ursari*. Actualmente, persoanele din comunitatea romă deseori poartă numele de familie, însușit după profesia subgrupului din care fac parte: *Ciuraru* Gheorghe, *Căldăraru* Maria, *Cebotari* Andrei, *Fieraru* Vasile, *Cuțitari* Mihai, *Argintaru* Elena, *Cobzari* Petru, *Scripcaru* Ion, *Ursaru* Tudor, *Lăcătuș* Nicolai²⁰.

În anul 1908, Ministerul de Interne inițiază primele măsuri de restricție vizavi de ocupația tradițională practică de țiganii/romii ursari; ulterior, acestea sunt complinite de acțiunile de protest emise de Societatea pentru Protecția Animalelor din București. În rezultat, țiganilor/romilor ursari parțial li se limitează deplasarea și practicarea acestei ocupații intergeneraționale. Totuși, în ciuda restricțiilor diseminate periodic prefecturilor județene de către Ministerul de Interne, urșii împreună cu dresorii lor țigani/romi, apăreau sporadic prin satele, micile târguri și orașe românești. În continuare vor fi expuse 3 documente de arhivă, care elucidează evoluția procesului diseminării măsurilor menite să restricționeze activitățile prestate de țiganii/romii ursari pe teritoriul orașelor românești, precum și cauzele care au influențat inițierea emiterii acestora: „spectacole sălbătice”; „animale (urși) care îndură foame și suferință”; „necesitatea antrenării țiganilor/romilor ursari la muncile câmpului”; „meseria de a umbla cu urși este o „cerșetorie deghizată” etc.

„Ministerul de Interne / Direcțiunea Administrației Generale, Contenciosului și Statisticii (Copie). Nr. 24.643 din 24 mai 1908:

„Domnule Prefect,

Purtarea de către țigani a urșilor prin orașe, oferă trecătorilor, sub aparența distracției, unul din cele mai sălbătice spectacole. Așa s-au văzut urși suindu-se pe stâlpi de telegraf, alții luptându-se cu oamenii care vor să-și încerce puterea, iar alții pășind pe câte un bolnav superstițios spre a se vindeca, provocând de multe ori accidente nenorocite.

Pe lângă că prin acest fapt sărmanele animale sunt purtate pe străzile orașelor flămânde și veșnic lovite spre a juca fără voie, se înlesnește unei categorii de oameni

¹⁹ Năstase A. Romii ursari. În: *Tradiții ale romilor din spațiul românesc*. București: Salvați Copiii, 2004, p. 5-6.

²⁰ Păvăloi A. Romii din Basarabia: aspecte social-economice (1918–1940). În: *Interstitio*, vol. II (nr. 3(4), 2010, p. 84-101.

putința de a trăi cerșind, pe când brațele lor ar fi foarte utile muncii câmpului.

Socotind că acest obicei nu s-ar stârpi, prin a opri numai întrarea ursarilor în orașe, am onoarea a vă ruga Domnule Prefect, să binevoiti a pune în vedere tuturor primarilor din comunele rurale din acel județ, că este cu desăvârșire oprit nu numai creșterea urșilor pentru scopul arătat mai sus, dar și faptul de a avea sau a pleca prin comune cu urșii.

Nefiind liberi ursarii a ieși cu urșii prin comune, ei nu vor mai putea ajunge la orașe, unde stau cu lunile, și cu modul acesta s-ar putea întrebuița brațele lor la munci agricole.

Constantin I. Nicolaescu, Secretar General / Ministerul de Interne²¹.

„Ministerul de Interne / Direcțiunea Administrației Generale, Contenciosului și Statisticii. Nr. 4045 din 22 ianuarie 1924:

„Domnule Prefect (al județului Chișinău),

Societatea pentru Protecțiunea Animalelor (S.P.A.) din București (strada Sfântul Ionică nr. 5) prin adresarea Nr. 1176/923 ne aduce la cunoștință, că prin diferite județe țigani au reînceput meseria de a umbla cu urșii dresați prin sate și orașe.

Cum acest obicei nu este altceva decât o cerșetorie deghizată, iar nevinovatele animale sunt expuse la o chinuire barbară, avem avizare a vă face cunoscut că Ministerul la 24 mai 1908 a dat prefecturilor ordinul circular nr. 24.643, alăturat aici în copie, pentru a opri cu desăvârșire nu numai creșterea urșilor pentru scopul arătat mai sus, dar și faptul de a avea sau pleca prin comune cu urșii, rugându-vă Domnule Prefect să binevoiti a lua și Dumneavoastră măsuri pentru a se opri dresarea urșilor, cât și trecerea cu ei prin comunele aceluia județ.

Richard Franasovici, Subsecretar de Stat / Ministerul de Interne²².

„Ministerul de Interne / Direcțiunea Administrației Generale, Contenciosului și Statisticii. Nr. 14.799-A din 22 octombrie 1928:

„Domnule Prefect,

Societatea pentru Protecția Animalelor (S.P.A.) ne aduce la cunoștință că mai mulți membri ai societății din diferite părți ale țării i-au semnalat că un număr de țigani ziși ursari* practicr obiceiul de a umbla cu urși prin sate și pe străzile orașelor, pe care îi schingiuesc, vârandu-le belciuge prin nas și prin buze. Acești țigani, umblând cu urșii, se îndeletnicesc de obicei cu cerșitul, deși ar fi utili muncii agricole.

În urma cererii ce ne face zisa societate prin adresarea nr. 385/1928, vă rugăm domnule prefect să luați măsuri ca organele în subordine să oprească cu desăvârșire pe țigani care se îndeletnicesc cu meseria de a umbla cu urși**.

I. G. Duca, Ministru; N. T. Ionescu, Director general.

* Țigani ursari sunt originari din sudul Dunării și se ocupau cu îmblânzirea urșilor, cu care umblau din târg în târg pentru a oferi spectacole. Până la începutul secolului XX, aceștia plăteau statului o taxă anuală.

** Pentru această categorie de țigani (ursarii) era încă în vigoare ordinul nr. 24.643 din 24.05.1908, care interzicea creșterea urșilor și umblatul cu ei, deoarece „purtarea de către țigani a urșilor prin orașe oferă trecătorilor, sub speranța distracției, unul din cele mai sălbatice spectacole”. Începând cu ianuarie 1924, Ministerul de Interne reamintea periodic prefecturilor de valabilitatea ordinului²³.

²¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 339 „Prefectura județului Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate (1915–1944)”. Inventarul 1/Dosarul 245 (I). Fila 102.

²² Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 339 „Prefectura județului Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate (1915–1944)”. Inventarul 1/Dosarul 245 (I). Fila 101.

²³ Nastasă L., Varga A. Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001. Documentul nr. 14, p. 89-90.

Ursarii, nu au fost unicul subgrup al romilor nomazi, persecutat sub aspect economic în perioada interbelică de autoritățile românești. Reprezentanții Jandarmeriei Române, covârșitor diseminau în societate o atitudine disprețuitoare față de comunitatea țiganilor/romilor nomazi, care era bine văzută doar în cazul antrenării forțate la „muncile sezoniere agricole”. Ocupațiile tradiționale moștenite de țiganii/romii nomazi, erau depreciate de autoritățile românești, preocupate de modernizarea țării; deseori, țiganii erau catalogați în calitate de „elemente sociale retrograde: potențiali infractori, cerșetori, vagabonzi”.

„Țiganul dacă are ceva de adorat în viața sa, aceasta este lenevia. Lenevia l-a făcut pe țigan să disprețuiască munca cinstită, să devină nomad, om fără căpătâi, om care este huiduit de toată lumea <...>. Lenevia îl face să caute ca prin viclenie, înșelăciune, furt sau alte mijloace contrare legilor să-și satisfacă puținele pretenții, sau să-și câștige strictul necesar de a trăi de azi pe mâine”²⁴.

„Țiganii cunosc meserii și ca fizic sunt bine dezvoltati, cu toate acestea lucrează numai cât le este strict necesar să nu moară de foame”²⁵.

„Cunoscuți încă din antichitate, țiganii, înrudiți cu hindușii indieni, prin caracterul lor fizic și lingvistic, și-au păstrat până în zilele noastre firea și obiceiurile lor nomade. Inteligenți și incuți, leneși dar pricepuți la treabă, sălbatici și blânzi, răbdători și iuți, câte odată sinceri până la prostie, țiganii nomazi par o enigmă pentru mulți, când în realitate nu sunt atât de greu de pătruns. Cu un temperament artistic mult mai dezvoltat, acest popor, visător și leneș, în care natura a semănat însușiri și păcate atât de variate, poartă totuși în adâncul sufletului lui urme de comori neprețuite. La începutul secolului al XX-lea, când ființei omenești i s-a recunoscut dreptul la viață și lumină, țiganii și-au avut și ei, ca toată lumea, partea lor din binefacerile civilizației și progresului. Însă aceștia, neîncrezători în viața ce se desfășoară sub ochii lor, iarăși au pornit-o razna prin lume, confundând libertatea cu trândăvia; neglijenți, desconsiderați, își târâsc înaintea existența nomadă, în lupta permanentă cu legile progresului”²⁶.

„Țiganii, cu rezistența lor constantă contra oricărei încercări de încadrare în rândul celorlalte popoare și cu natura lor de nomazi incorigibili, formează o specialitate etnografică și socială a lumii noastre. Ei trăiesc fără patrie, fără casă, fără curte, niște vagabonzi cu voievozi, cu limbă deosebită și cu obiceiuri curioase, pe care nici timpul, nici locurile străbătute nu le pot schimba. Cu excepția meseriașilor și muzicanților, care s-au stabilit cu traiul într-un anumit loc, țiganii nomazi cutreieră, în caravane mai mici, țările Europei în lung și în lat. În România și Ungaria se pare că țiganii s-au bucurat de un tratament mai omenesc, de aceea ei s-au simțit aici mai bine ca în alte părți și se găesc și azi în comunități mai compacte”²⁷.

În virtutea acestor atitudini disprețuitoare vizavi de comunitatea țiganilor/romilor nomazi diseminate în spațiul public de către reprezentanții autorităților românești, autorii publicațiilor seriale interbelice nu se expun univoc în această „chestiune etnografică”. Unii autori „sar în apărarea” meseriei tradiționale practicate de țiganii/romii ursari (evocând apariția semnalelor evidente aferente dispariției acesteia); alții „trec plenar în tabăra ursului”, reconstituind detaliat chinurile barbare la care sunt expuse biete animale; totodată, „se ia în desconsiderare” și naivitatea spectatorilor români, care apreciază „scamatoriile țigănești”.

„Nimic nu e mai curios decât felul de trai al țiganilor noștri. Iubesc libertatea, și cu

²⁴ Berzescu Gh. Țiganii nomazi (II). În: Revista Jandarmeriei, nr. 3–4, 1923, p. 16.

²⁵ Ispas N. Unele însușiri sufletești la criminali. În: Revista Jandarmeriei, nr. 4, 1925, p. 135.

²⁶ Pastia N. Despre sălașurile de țigani nomazi. În: Revista Jandarmeriei, nr. 9, 1925, p. 319-324.

²⁷ Birț D. Poșta țiganilor nomazi. În: Revista Jandarmeriei, nr. 2, 1933, p. 110-115.

toate că sunt prea liberi, ar dori să fie și mai mult. Îndatoririle și drepturile sunt nuanțe vagi pierdute în zgomotele vieții lor de nomazi. Când îi întreb unde se duc, tac, zâmbesc, căci într-adevăr nici ei nu știu bine ce să-ți răspundă. Ideal nu au, sau dacă îl au, este redus la „pântece”. Cât au ceva, o duc bine și nu muncesc, în cazuri de lipsuri, suferă cu o îndărătnicie de speriat toate neajunsurile, suferind cu aceiași putere cu care gustă bucuriile. Țiganul când șade în sat, se știe că e cel mai nevoiaș; nu e la locul lui, căci foarte greu îl prinde viața statornică. Viața de sat îl face să piardă acele însușiri ce răsăreau în el ca un dar al naturii. Foarte inteligenți, țiganii noștri prind ușor meșteșugurile, ei sunt buni lăutari, ciurari, ursari și fierari²⁸.

„Cele patru zări s-au împânzit de mulțimea unui popor cu chipul bronzat și plețele negre. Secolele au trecut în lung șirag și cu aceeași dârzenie neamul țigănesc și-a păstrat limba, tradițiile și miile de obiceiuri strămoșești, fără să graviteze în jurul unui cămin comun cu caracter național. Din cauza puternicei lor vitalități nu sunt ușor asimilabili. Curiozitatea îi mâna mereu înainte: nevoia face din ei meșteșugari; visul din suflet îi face artiști. Originalitatea acestui popor stă tocmai în refuzul de a se închina la ceea ce noi numim progres. Dotați doar cu un puternic simț de intuiție, numai cu măgarii, urșii, caii și căruțele lor, ei apar ca fantomele când ici, când colo, colindând țările de la un capăt la altul.

Societatea modernă luptă împotriva mizeriei din lumea aceasta, ridicându-se prin abstracțiune de asupra naturii pe care vrea să o stăpânească. Țiganii, din contra, adoră natura; se împărtășesc și se pătrund în ea, ajungând cu un succes uimitor să se vindece de multe boli, pe care omul civilizat nu a parvenit încă să le combată. După ei, ca și după concepția biblică – pământul aparține lui Dumnezeu, iar oamenii sunt așezați aici ca să se răsfete în plăceri și bucurii. E o greșeală ca numele „țigan” să fie luat în derâdere sau șoptit cu fereală. Că defectele acestora depășesc adeseori calitățile, vina se datorează în mare parte mijloacelor lor grele de existență. Oameni cu meserii bănoase – în mare parte lucrători ai fierului – statornicirea lor le-ar aduce un rost mai bun în viață. Țiganul însă, ar prefera mai curând să moară decât să-și piardă libertatea²⁹.

„Erau trei țigani și un urs melancolic, dincolo de Herestrău. Veneau pe jos, dintr-un sat depărtat, în turneu spre capitală. Doi dintre țigani cerșeau, fiindcă numărul de vulgar varieteu al ursarilor, a căzut în dizgrație, de când cinematograful, a pătruns în toate periferiile. Și apoi, e criză...

– Sărăcie mare, – se plânge unul din dănciuci: ne-am vândut și tobița cu zurgălăi!..

Într-adevăr, grupul acesta de ursari, cântă fără zornăitul tamburinei profesionale. Cântec cu accente ce îndeamnă animalul să țopăie greoi, înboldit de bâta ursarului și tras de lanț până la sugrumare. Mahalații fac haz; confrate de iarmaroc cu animalele din circ, ursul țiganilor de la noi, ar trebui să se bucure și el cândva de protecția celor ce voiau să înființeze o societate pentru apărarea lor.

O femeie cu basma s-a lungit pe trotuar, cu fața în jos. Ursarul îmboldește animalul, care urcă pe spinarea femeii și începe să țopăie pe ea „ca să-i treacă durerea de șale”. Bizară superstiție, sau poate că masajul pe care-l face ursul țopăind pe trupul bolnav, își face efectul. Iar dacă te-ai speriat, obiceiul îți impune să cumperi „păr de urs”; țiganul

²⁸ Lorelino*. Țiganii noștri. În: Calendarul Minervei. Mică enciclopedie a vieții practice. București: Institutul de Arte Grafice, 1899, p. 139-142.

* Autorul utilizează un pseudonim publicistic, fără să indice prenumele și numele autentic.

²⁹ [No Author]**. Redeschimbarea Țiganilor. În: Ilustrațiunea Română, nr. 24 (07 iunie), 1933, p. 14.

** În majoritatea surselor valorificate din publicațiile seriale interbelice românești, pentru a se încuraja „libertatea de exprimare” – autorii preferau să-și „ascundă” identitatea; deseori, în mod intenționat, numele și prenumele acestora nu era publicat. În cadrul acestui studiu, lipsa autorilor va fi alternată prin sintagma abglonă „[No Author]”. Ursarul. În: Realitatea Ilustrată, nr. 39 (13 ianuarie); 1928, p. 5.

va smulge din crupa ursului câteva fire de păr „pentru sperietură” și îi le va vinde cu un leu firul³⁰.

„În timpul petrecut la Muscel, am aflat că țărani de aici socotesc călcatul ursului leac pentru reumatism și alte boli de acest fel. Pacientul se întinde pe pământ, iar stăpânul ursului (un țigan) ține animalul de un lanț prins de un belciug trecut prin nasul acestuia, în timp ce ursul dansează cu stângăcie pe spatelul omului pe ritmul unei tamburine mari, improvizate³¹.

„V-ați întrebat vreodată de ce nu vedem nicăieri, în preajma sălașului omenesc nici un admirabil urs? Se va spune că ursul e sălbatec, că face stricăciuni și nu poate fi domesticit. Că ursul nu poate fi domesticit e o neștiință, deoarece el e domestic din fire. Puii de urs, crescuți în preajma omului (în menajerii, grădini zoologice și de ursarii noștri) sunt mult mai asemănători copiilor noștri decât toate celelalte viețuitoare presupuse sălbatic. Urșii mici se joacă ușor, beau lapte din biberon, respectă curățenia și își așteaptă cu nerăbdare și iubire protectorul.

Recunoaștem cu părere de rău că ursul – care s-a ivit pe lume de bună seamă mult înaintea omului – trece printr-o epocă cumplită pentru el. Pădurile i le-am tăiat și nici de blana, de carnea, de grăsimea lui nu avem nevoie, mulțumindu-ne a-l stârpi, dintr-un impuls al fricii care nu ne face nici o cinste și nu ne aduce nici un folos. Circurile care la sfârșitul veacului trecut prezentau urși de toate mărimile, în jocuri de o agilitate și inteligență, care surprindeau și încântau, s-au rărit, au dispărut, sau au păstrat numai pe omul cu picioroange și femeia șarpe. Grădinile zoologice sunt în număr foarte restrâns – 5-6 în toată lumea – și nimeni nu se va mira când vom spune că în capitala noastră (București) nu există nici un urs. Începuturile de grădini zoologice din țară – din parcul Carol, din parcul Bibescu, din Craiova – au dispărut fără urmă.

Țiganii au rămas singurii prieteni ai ursului. Pe drumuri de țară, prin târguri – mai rar prin mahalalele orașelor – ursarii se ivesc într-un nor de praf și zvonuri de tobe și alămuri, care stârnesc spaima și lătrăturile tuturor potăilor de curte. Tras de un lanț prins în nasul cu belciug, bietul urs calcă domol, ca un elefant în miniatură. Stăpânul lui e un prinț al Indiei, ajuns după rătăcirii milenare cerșetor, prin jalnica Europă. Bietul urs, după ce a învățat să salte de mic, pe un cuptor încins cu jar dedesubt, saltă acum numai la o vorbă a țiganului, se lasă jumulit de firele de păr brumăriu, care sunt bune la descântece de spaimă și calcă șalele țărănilor deznodați. Răcnetele în versuri libertine ale țiganului – încântă mai mult pe ascultători, decât pe urs, a cărui parte de câștig e zeciuală pâinii, sau a mămăligii primite în dar.

Am deplânge pe urs și am blestema pe țigan, dacă n-am vedea că e singura întovărire dintre om și animal, pentru viața de azi a amândurora. E amarnică soarta ursului educat pe cărbuni și crunt destinul indianului coborât la starea țiganului de pustă și bărgăgan, dar cine le oferă o viață mai bună? În mizeria lor, ursul ține la țiganul care-l bate și țiganul dă de mâncare ursului, din merindele care le aduce satul.

Nu s-a dat nici o circulară către jandarmi să împiedice meseria ursarului: Semn bun!... Dumnezeu n-a uitat de tot pe urs și pe țigan!...

Căci poate nu e departe vremea când vom lua ultima pereche de urși, să-i prăsim, să-i creștem, de la mâna ursarului ca să nu-i pierdem cu desăvârșire, așa cum am pierdut zimbrul, de la care nu ne-a rămas decât efigia³².

„Vasile Lăcătuș își șterse pentru a doua oară tacticos mustățile, mai sorbi odată din

³⁰ [No Author]. Ursarul. În: Realitatea Ilustrată, nr. 39 (13 octombrie), 1928, p. 5.

³¹ Pantazzi E. G. România în lumini și umbre (1909–1919). București: Humanitas, 2015, p. 34.

³² Aderca F.*** Ursul și prietenii lui. În: Realitatea Ilustrată, nr. 538 (12 mai), 1937, p. 6-7.

*** Autorul utilizează un prenume abreviat.

tulburelul cenușiu ca braga, pe care ni-l servise ca pe un vin excepțional cârciumarul din Răzoarele, și își continuă cu șart povestirea începută:

– Neamțul domnule, nu-i rău, dar e tare aspru. Cum am intrat în țara lui am văzut că nu e rost de câștigat o pâine. Din sat în sat ne duceau cu jandarmii în spate ca pe hoți... Asta mi-e crucea dacă am câștigat ceva sau dacă mi s-a lipit ceva de palmă... Cică să nu le stricăm neamul! Drăcovenii de-ale lor nemțești! O lună de zile n-am putut lua un frânculeț, că se țineau cu pușca după noi și nu ne lăsau nici să ne uităm pe drum, la cer sau la iarbă... Am căutat să ne dăm bine pe lângă ei, muierea le-a arătat covoare, fata a vrut să le ghicească, eu am dat să scot ceva din chimir, ei deloc! Și așa domnule o lună am trecut prin țara neamțului și ne-au dus până la graniță pe jos, dar nici nu am văzut locurile, nici n-am câștigat un ban!...

Interlocutorul nostru e un țigan voinic și urât cu obrazul ciupit de vărsat, cu ochii mici și nasul cârn, din neamul acela de robi, din care în altă vreme se recrutau călăii. Cu toate acestea Vasile Lăcătuș pe care l-am întâlnit la un botez combinat cu nuntă cel petreceau romii din Răzoarele, e un simpatic reprezentant al neamului său.

Cu căruța lui cu coviltir în care i se adăpostește familia, cu cușca ursului și cu cei doi căluți, Vasile Lăcătuș a străbătut toată Europa, ca să-și agonisească banii necesari pentru a clădi o gospodărie, în sat la Răzoarele, de unde a plecat să cucerească lumea!

Acum, după aproape șase ani de peregrinări, s-a întors în țară și cu banii adunați a început să-și clădească o mândrețe de casă, numai din cărămidă roșie și cu niște brăie de sineală, de s-au cutremurat toate inimile romilor din Răzoarele, care de ciudă și care de mândrie.

Europa, văzută cu ochii lui Vasile Lăcătuș, are un aspect foarte interesant. Cea mai bună impresie i-a lăsat-o Franța și francezii.

– Aia oameni, spune cu admirație Vasile Lăcătuș. Nu mofluzi ca nemții. Cum intram într-un sat, se făcea negru în jurul nostru de lume. Muierea începea să ghicească franțuzoaicelor cu ghiocul, fata îi zicea cu tamburina și eu cu ursul! Ploua cu gologanii – din ăia albi și mici – în căciula dancilor... Venea jandarmul, ne întreba de „aussweis” și pe urmă se uita și el la urs, râdea, dădea gologanul și trecea înaintea... Aia oameni. Numai în orașele alea mari nu ne dădea voie la centru, ci numai pe la margini... Era acolo lume berechet și care cum ne vădeau ne dădeau de toate... Numai de mămăligă am cam dus dorul...

– Dar alți romi ați mai întâlnit prin străinătăți?

– Întâlnit, dar nu mai erau romi. Cel care s-a pricopsit a uitat de șatra de unde a purces!

Din cârciumă se auzeau acordurile tremolate ale vioarei și deasupra noastră se deschidea bolta viorie, a unui cer blând și bun, cum numai peste țara românească se găsește³³.

„Ursarii, colindau țara în lung și în lat, plimbând și îndemnând ursul să joace „tananaua”, după care apelau la generozitatea spectatorilor și obolul era de obicei mulțumitor. Urșii erau prinși de mici, fie de țigani, fie de țărani munteni, de la care îi cumpărau și îi dresau în vederea viitoarei meserii. Dresarea consta în a-i învăța să ridice alternativ picioarele de dinapoi (cele dinainte fiind rezemate de băț) în urma unor repetate șederi pe cuptoarele încălzite; căldura cuptorului furnicându-i talpa, ursul ridica când un picior, când celălalt; joc ajutat de perseverența „dresorului” care cânta tananaua. După nenumărate „lecții” de acest fel, ursul reușea să se producă cu aceste „figuri” la auzul tananalei, ceea ce îl hotăra pe maestrul ursar să umble cu el prin târguri și bâlciuri.

³³ [No Author]. Cu ursul și ghicitul. În: Ilustrațiunea Română, nr. 43 (19 octombrie), 1938, p. 6.

În zilele noastre, în urma intervențiilor „Societății pentru Protecția Animalelor” nu mai sunt permise exhibițiunile ursarilor; iar urechea noastră obișnuită din timpul copilăriei, nu va mai auzi pretutindeni, acel „joacă bine măi Martine, că-ți dau pâine cu masline”, – mâncare la care jinduia de multe ori și stăpânul, nu numai ursul³⁴.

„Ursarii cred că ursul trebuie hrănit cu pâine și mămăligă, în niciun caz cu carne. Dacă ar consuma carne, ar ataca oameni. Când iei un ursuleț, când îl antrenezi, nu-i voie să-i dai carne. Atunci înnebunește, sare la tine să te mănânce. Turbează. Pâine poți să-i dai, să-i faci mămăligă, dar carne nici vorbă, salam, nimic”³⁵.

„Au fost timpuri când romii noștri își câștigau cu ușurință cel puțin existența familiilor lor și aceasta datorită meseriilor pe care le practicau. Modernismul, progresele tehnice și științifice, precum și alte cauze, fac ca aceste frumoase și pitorești meserii să dispară încetul cu încetul și astfel romii noștri să rămână în prada mizeriei și șomajului. Persoanele vârstnice rome toată viața lor au practicat numai o meserie, iar acum la bătrânețe se văd în imposibilitate în a și-o mai exercita. Cum își vor mai câștiga existența?”³⁶

„Ursarii. Printre frumoasele jocuri și tradiții ale neamului românesc se numără și jocul cu ursul. În pătura poporului de la sate există credința că cel ce suferă de dureri de mijloc, se vindecă dacă e călcat de urs. În șatră ursul este considerat ca membru al familiei, jucându-se cu copiii, mâncând la aceeași masă cu stăpânul și dormind sub același acoperământ. În prezent, ursarii nu-și mai pot exercita meseria, deoarece Societatea pentru Protecția Animalelor îi oprește, luând măsuri severe în acest scop. Rugăm pe această cale, Onorata Societate pentru Protecția Animalelor să revină asupra măsurilor luate, lăsând pe bătrânii ursari să-și practice meseria, căci prin măsurile luate, aceștia au ajuns la bătrânețe muritori de foame, deoarece nu mai cunosc altă meserie și nu au de ce să se apuce”³⁷.

„Tot mai rar întâlnim pitorescul grup alcătuit din țiganul îmblânzitor și ursul său. Prins de mic, ursul, cu prețul unei îndelungi răbdări, era deprins să joace în sunetul dairalei, să salute, să întindă laba și să „calce” oamenii. Într-adevăr, există pe la sate și prin mahalalele orașelor de provincie, convingerea că omul care suferă de dureri reumatice, scapă de ele dacă se lasă „călcat” de urs. E scenă comică să vezi pe urs, acest animal greoi, pășind „delicat”, pe trupul pacientului întins la pământ. Uneori, ursarul e însoțit de orchestră, iar ursul face o serie de giumbușlucuri, spre marele haz al gloatei de copii, adunată în jurul ursarului”³⁸.

La începutul anilor 40 ai secolului al XX-lea, autoritățile românești întreprind măsuri concertate pentru eradicarea meseriei tradiționale a ursarilor. Ministerul Afacerilor Interne solicită către toate formațiile Jandarmeriei Române să ia măsurile necesare pentru ca „să se oprească cu desăvârșire această îndeletnicire, interzicând țiganilor să umble prin sate sau orașe cu urși și a da spectacole, sub orice formă, urmând ca aceștia să fie plasați în parcurile zoologice”.

„Inspectoratul General al Jandarmeriei / Serviciul Jandarmeriei. Secția III

Comunicat: Până la posturi inclusiv

Ordin circular general nr. 38 din 30 noiembrie 1940

Se trimite mai jos în copie ordinul Ministerului Afacerilor Interne nr. 19.862 din 19 noiembrie 1940, prin care se dispune oprirea țiganilor de a umbla cu urșii prin sate și

³⁴ Porta G. Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România. București: Fundația Regele Carol I, 1939, p. 35.

³⁵ Circovic. Ursarii. O poveste Biografică. În: Piramida, nr. 2, 2011, p. 111.

³⁶ Pantazescu T. Meserii care dispar (I). În Glasul Romilor, nr. 11 (08 Iunie), 1938, p. 3.

³⁷ Pantazescu T. Meserii care dispar (II). În Glasul Romilor, nr. 12 (05 aprilie), 1939, p. 2.

³⁸ [No Author]. Dispar ursarii. În: Realitatea Ilustrată, nr. 504 (17 august), 1938, p. 6-7.

orașe și a da spectacole cu ei, retrăgându-le și autorizațiile ce aceștia posedă în acest sens. Toate formațiile jandarmeriei vor lua măsuri pentru stricta executare a dispozițiilor ordonate.

Inspector General al Jandarmeriei, General [indescifrabil].

Copie de pe ord. nr. 19.862/1940 al Ministerului Afacerilor Interne

Ca urmare la ord. nostru circular nr. 22.091 din 23 septembrie 1938 și în urma adresei nr. 27.194/1940 a Direcției Vânătorii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor, prin care ne informează că țiganii ursari au obținut autorizații și umblă prin sate cu urși captivi, dând reprezentații și chinuindu-i în mod sălbatic, vă rugăm să binevoiiți a lua măsurile necesare ca toate autorizațiile de acest fel să fie retrase și să se oprească cu desăvârșire această îndeletnicire, interzicând țiganilor să umble prin sate sau orașe cu urși și a da spectacole, sub orice formă, cu aceste animale.

Alexandru Rioșanu, Subsecretar de Stat / Ministerul Afacerilor Interne³⁹.

„Chestura Poliției Municipiului Galați / Biroul Administrativ.

Nr. 258.019 din 20 august 1943

Către Comisariatul Circ. I

„Motivat de ordinul Inspectoratului Regional de Poliție Galați Nr. 11.732/943, și în conformitate cu ordinul Direcțiunii Generale a Poliției Nr. 11.621/943, vă trimit mai jos în copie ordinul Ministerului Afacerilor Interne Nr. 26.432/943 și vă invit a lua măsuri de executare.

Tuliu Apostolescu, Chestor/Comisar-șef.

Copie: La raportul Dvs. Nr. 8624/943, vă facem cunoscut că, se aprobă interzicerea spectacolelor cu urșii, urmând ca aceștia să fie plasați în parcurile zoologice. Față de cele mai sus, vă rugăm a lua măsuri în consecință.

Constantin Z. Vasiliu, Subsecretar de Stat/Ministerul Afacerilor Interne; General de Corp de Armată⁴⁰.

Astfel, fiind confrunțați de consecințele crizei economice (1929–1933) și cu măsurile de restricție concertate emise de autoritățile românești (1908–1943), la finele perioadei interbelice, țiganii/romii ursari sunt nevoiți să se dezică de modul de viață nomad și de practicarea meșteșugului moștenit de la strămoșii lor. După așezarea silită cu traiul în satele și suburbiile orașelor românești, aceștia s-au reprofilat în mare parte în *pieptânari*⁴¹ și *fierari*⁴².

Stabilindu-se cu traiul într-un șir de localități românești, după comunitatea rudarilor și lăutarilor, romii/țiganii ursari devin o comunitate etnică atractivă pentru culegătorii de folclor. Culegerea folclorului rom completează o activitate științifică prodigioasă de istoric, antropolog, etnograf și folclorist a lui C. Ș. Nicolăescu-Plopșor (1900–1968). Basmele și cântecele țiganilor ursari sunt culese de acesta în satul Gubaucea (județul Dolj) și apoi incluse în colecția „O Rom” – în două lucrări succesiv publicate în anul 1934: *Ghilea romane* (Cântece țigănești) și *Paramisea romane* (Povești țigănești). Datorită strădui-

³⁹ Nastasă L., Varga A. Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țiganii din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001. Documentul nr. 143, p. 262-263.

⁴⁰ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați/Poliția orașului Galați. Dosar nr. 3/1943–1944 „Ordinele Chesturii Poliției Galați către circa I referitoare la aprovizionarea evreilor. Instrucțiuni referitoare la organizarea comisiilor de colaborare și a sfaturilor comunale”. Fila 124.

⁴¹ Tesăr C., Matei P. Work and Mobility among Roma from Southeast Romania from the 1920s to 1990 through a Historical-Anthropological Lens: The Case of Ursari (Bear-Tamers)/Pieptânari (Comb-Makers). În: La Ricerca Folklorica, nr. 74, 2019, p. 29-43.

⁴² Duminica Ion. Comunitatea romilor ursari din satul Ursari. Aspecte socio-etnologice. În: Păstrarea patrimoniului cultural în Țările Europene (redactor responsabil V. Stepanov). Chișinău: Business-Elita, 2009, p. 259-263.

nelor autorului – apar textele cântecelor pe care le tânguiau ursarii pletoși, în vreme ce ursul se ridica legănat, ținând în labe ciurul sau dibla pentru strângerea gologanilor.

Ursarii pieptănari în așteptarea primăverii

„Dă Doamne doi trei sori; Și două trei ploii; Și ia zăpada de pe coastă; Să întind cortul meu; Să tai, trei, patru pieptene; Să merg prin alte sate; Să fac bani noi; Că pe cei vechi i-am mâncat”.

Ursarii în așteptarea ursoaicei

„Dă-mi Doamne ursoaică; Sa nu mai tai pieptene; Că îmi tai degețelele; Să lucrez în voie cu fierul și să-mi fac mâncare destulă”.

Ursarii protectorii ursului

„Uite tată tătuță; Ursul la țăruș; De aseară flămând; Dă-i ceva să manânce; Or dă-i drumul să pece”⁴³.

Totodată, în pofida dispariției silite, meșteșugul tradițional al țișanilor/romilor ursari și-a regăsit dăinuirea spirituală într-unul din vechile obiceiuri românești practicate de Crăciun:

„Creștinismul a așezat în noaptea de 24 decembrie spre 25 decembrie serbarea nașterii lui Isus Christos, zisă la români, *Crăciun*. Propriu zis, șirul săbătorilor care încadrează *Nașterea Domnului* (Crăciunul) începe cu Sfântul Ignat (20 decembrie) și se încheie cu Sfântul Ioan Botezătorul (7 ianuarie). De la sărbătorile *Saturnalele*, ale strămoșilor noștri români, ne-a rămas *Colindul copiilor* în noaptea și dimineața de Ajunul Crăciunului, urările și cântările numite *Colinde*, precum și o mulțime de alte obiceiuri:

Ursul. Un om îmbrăcat într-o blană de urs și cu ursarul lui, un om deghizat în țișan ursar, cu o tamburină, un fluierar sau lăutar. Se cântă diferite strigături, parodiind pe cele folosite de țișanii ursari, cu strigături hazlii, în timp ce așa zisul „Urs” imită jocul ursului, atât în două, cât și în patru labe”⁴⁴.

În perioada interbelică, în spațiul românesc sunt atestate un șir de localități compact populate de țișanii/romii ursari; însă, doar două dintre acestea au fost „înveșnicite” cu numele „ursarilor”: satul *Ursari* (plasa Roman Vodă, județul Roman) – 248 romi; satul *Ursari* (plasa Călărași, județul Lăpușna) – 357 romi⁴⁵.

La finele acestui studiu, putem să formulăm unele **concluzii generale**:

Perioada interbelică, fiind definită în mare parte de intensificarea proceselor de industrializare și transformări sociale, a generat dispariția silită a majorității meseriilor tradiționale prestate de comunitatea țișanilor/romilor nomazi în spațiul românesc.

Pe de altă parte, în virtutea proceselor de asimilare, țișanii/romii ursari au continuat să se împotrivescă „avantajelor economice ale societății moderne”, continuând să practice modul de viață nomad și ocupația tradițională de divertisment moștenită de la strămoșii lor; aceștia au rămas „singurii prieteni ai ursului” în mijlocul unei societăți moderne românești.

Totuși, consecințele crizei economice (1929–1933) și măsurile restrictive concertate emise de autoritățile române (1908–1943) au impus țișanii/romii ursari să renunțe la modul de viață nomad și practicarea ocupației tradiționale de „umblat cu urșii”, inițial în orașe, apoi și în sate. Autoritățile române au motivat beneficiile măsurilor de restricționare adoptate vizavi de activitățile „de mers cu ursul, sub orice formă”, prin intenția de

⁴³ Nicolăescu-Plopșor C. Ghilea romane (Cântece țigănești). Craiova: Asociația Țiganilor din Oltenia, 1934, p. 21-25

⁴⁴ Cerbunic. Datini și obiceiuri românești de Crăciun. În: Revista Jandarmeriei, nr. I, 1936, p. 106.

⁴⁵ Nastasă L., Varga A. Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țiganii din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001. Anexa 3 (Satele din țară cu peste 50 de țigani. Teritoriul din 1942 al României, pe baza rezultatelor recensământului din 1930, p. 359-360.

a converti pe țiganii/romii ursari în munca agricolă.

Începând cu mijlocul anilor 40 ai secolului XX, imaginea magică/pitorească dispare total din peisajul românesc, când ursul însoțit de îmblânzitorul său țigan aducea un zâmbet pe fețele țăranilor, orașenilor și copiilor lor, prin interpretarea hazlie a tananalei sub acompaniamentul tamburinei.

În consecință, țiganii/romii ursari nu au dispărut; cei mai mulți dintre ei au devenit „producători de pieptene” (pieptănari) și „fierari” (fierari), în timp ce urșii au fost predați în grădini zoologice.

În prezent, numele de „Ursari” s-a păstrat doar în câteva localități românești; am moștenit doar un fragment publicat de patrimoniu folcloric interbelic inedit, ce a fost colectat într-o comunitate a țiganilor/romilor ursari. În continuare, se practică ocazional, în ajunul Craciunului – obiceiul calendaristic „Ursul”.

BIBLIOGRAFIE

Aderca F. Ursul și prietenii lui. Realitatea Ilustrată, nr. 538 (12 mai), 1937.

Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 339 „Prefectura județului Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate (1915–1944)”. Inventarul 1. Dosarul 245 (I). Fila 101-102.

Berzescu Gh. Țiganii nomazi (II). În: Revista Jandarmeriei, nr. 3–4, 1923.

Bobulescu C. Lăutarii noștri: din trecutul lor. București: Tipografia Națională, 1922. 182 p.

Boia A. Integrarea țiganilor din Șanț (Năsăud) în comunitatea românească a satului. În: Sociologie Românească, nr. 7–9, 1938.

Bârlea O. „Conservatorul” de lăutari din Rociu. În: Sociologie Românească, nr. 7–12, 1942.

Birț D. Poșta țiganilor nomazi. În: Revista jandarmeriei, nr. 2, 1933.

Cerbunic. Datini și obiceiuri românești de Crăciun. În: Revista Jandarmeriei, nr. 1, 1936.

Chelcea I. Rudarii. Contribuții la o „enigmă” etnografică. București: Casa Școalelor, 1944. 214 p.

Chelcea I. Țiganii din România. București: institutul central de statistică, 1944.

Circovic Sv. Ursarii. O poveste biografică. În: Piramida, nr. 2, 2011.

Dieaconu D., Costachie S. Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice. În: Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX. Sibiu: Techno Media, 2010, vol. 5, p. 181-182.

Direcția județeană a arhivelor naționale Galați/poliția orașului Galați. Dosar nr. 3/1943-1944 „Ordinele chesturii poliției Galați către circa i referitoare la aprovizionarea evreilor. Instrucțiuni referitoare la organizarea comisiilor de colaborare și a sfaturilor comunale”. Fila 124.

Drăghia D. De la deschidere la reprimare și negare. Romii din România în perioada 1918–1989. În: Romii din România: identitate și alteritate. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, p. 30-32.

Duminica I. Comunitatea romilor ursari din satul ursari. Aspecte socio-etnologice. În: Păstrarea patrimoniului cultural în țările europene. Chișinău: Business-Elita, 2009, p. 259-263.

Făcăoaru I. Inmulțirea disgenicilor și costul lor pentru societate și stat. În: Buletin Eugenic și Biopolitic, vol. VI (nr. 4–6), 1935.

Ispas N. Unele însușiri sufletești la criminali. În: Revista Jandarmeriei, nr. 4, 1925.

Kogălniceanu M. Schiță despre țigani. Iași: Tipografia „Dacia”, 1900.

Lorellino. Țigani noștri. În: calendarul minervei. Mică enciclopedie a vieții practice. București: institutul de arte grafice, 1899, p. 139-142.

Marin I. „Dacă nu am murit până acum, nici de acum încolo” (interviu). În: minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944). Cluj-Napoca: centru de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2001, p. 597.

Nastasă L. Studiu introductiv. În: Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001, p. 19-20.

Nastasă L., Varga A. Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919–1944). Cluj-Napoca: Centru de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001. Documentul nr. 14; 143. Anexa 3.

Năstase A. Romii ursari. În: Tradiții ale romilor din spațiul românesc. București: Salvați Copii, 2004, p. 5-6.

Nicolăescu-Plopșor C. Ghilea romane (Cântece țigănești). Craiova: Asociația Țiganilor din Oltenia, 1934.

[No Author]. Cu ursul și ghicitul. În: Ilustrațiunea Română, nr. 43 (19 octombrie), 1938.

[No Author]. Dispar ursarii. În: Realitatea Ilustrată, nr. 604 (17 august), 1938, p. 6-7.

[No Author]. Redeșteptarea Țiganilor. În: Ilustrațiunea Română, nr. 24 (07 iunie), 1933.

[No Author]. Ursarul. În: Realitatea Ilustrată, nr. 39 (13 octombrie), 1928.

Pantazescu T. Meserii care dispar (I). În: Glasul Romilor, nr. 11 (08 iunie), 1938.

Pantazescu T. Meserii care dispar (II). În: Glasul Romilor, nr. 12 (05 aprilie), 1939.

Pantazzi E. G. România în lumini și umbre (1909–1919). București: Humanitas, 2015.

Parkinson M. R. Douăzeci de ani în România (1889–1911). București: Humanitas, 2014.

Pastia N. Despre sălaşurile de țigani nomazi. În: Revista Jandarmeriei, nr. 9, 1925.

Pașca Ș. Țigani. În: Societatea de Măine, nr. 23–24 (01–15 decembrie), 1930.

Păun D. Țigani în viața satului Cornova. Arhiva pentru Știință și Reformă Socială, nr. 1–4, 1932.

Păvăloi A. Romii din Basarabia: aspecte social-economice (1918–1940). În: Interstitio, vol. II (nr. 3(4)), 2010.

Pittard E. La Roumanie (Valachie – Moldavie – Dobruja). Paris: Bossard, 1917.

Poissonnier A. Les esclaves tsiganes dans les principautés danubiennes. Paris: Ferdinand Sartorius, 1855.

Potra G. Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România. București: Fundația Regele Carol I, 1939.

Râmneanțu P. Studiu asupra depopulării Banatului: cauzele depopulării. Partea III. Rezultatele anchetei demografice din satul Iablanița, județul Severin. În: Buletin Eugenic și Biopolitic, vol. VII (nr. 1–2), 1936.

Tesăr C., Matei P. Work and Mobility among Roma from Southeast Romania from the 1920s to 1990 through a Historical-Anthropological Lens: The Case of Ursari (Bear-Tamers)/Pieptănari (Comb-Makers). În: La Ricerca Folklorica, nr. 74, 2019.

Tomuleț V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni). Chișinău: Lexon-Prim, 2014.

Trans-Ocean A. Rumanian Gypsies. În: The Straits Times. Singapore, 28 September 1934.